

УДК 336.763

Рогатина Л.П.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеської національної академії харчових технологій

ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто зміст та основні чинники формування фінансово-економічної безпеки підприємств. Виявлено її рівні та індикатори аналізу й критерії оцінки. Обґрунтовано механізми і засоби управління. Визначено ресурси і джерела досягнення.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, підприємство, чинники, виклики і загрози, індикатори, ресурси, механізми, управління.

Рогатина Л.П. ФОРМИРОВАНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЕМ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье рассмотрены содержание и основные факторы формирования финансово-экономической безопасности предприятия. Выявлены ее уровни и индикаторы анализа, а также критерии оценки. Обоснованы механизмы и средства управления. Определены ресурсы и источники достижения.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, предприятие, факторы, вызовы и угрозы, индикаторы, ресурсы, механизмы, управление.

Rogatina L.P. FORMATION AND MANAGEMENT OF DEVELOPMENT FINANCE AND ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

The article describes the content and main factors of formation of financial and economic security of enterprises. Identified its levels and indicators of analysis and evaluation criteria. Mechanisms and management tools. Identify resources and sources of achievement.

Keywords: financial-economic security, enterprise, factors, challenges and threats, indicators, resources, mechanisms, management.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку ринкової економіки важливим завданням є розробка системи управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Особливо ця проблема загострилася останнім часом, коли Україна переживає складний період, що характеризується дестабілізацією політичної та економічної ситуації в країні, трансформаційними процесами, пов'язаними з подоланням кризових явищ в усіх сферах. Крім того, на рівень фінансово-економічної безпеки впливають також такі фактори, як: недосконалість чинного законодавства, тривала світова криза, низька інвестиційна привабливість, втрата ринків через зниження рівня конкурентоспроможності. Все це створює певні загрози для підприємств, які можуть призвести до втрати платоспроможності, збитковості чи навіть банкрутства. Успішний розвиток та функціонування будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності значною мірою залежить від надійної, якісної та ґрунтовної системи управління, особливо системи фінансового менеджменту, що відображає рівень фінансово-економічної безпеки підприємства.

Відсутність єдиного підходу до управління фінансово-економічною безпекою підприємства обумовлює необхідність систематизації та обґрунтування методологічних принципів комплексного аналізу, формування системи показників та вибору методів оцінки економічної безпеки підприємства. У зв'язку з цим актуальності набувають наступні невирішені частини загальної проблеми: формування складових механізму управління економічною безпекою підприємства; теоретичне обґрунтування підходів і принципів комплексної оцінки результативності та ефективності управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположні поняття та процеси формування, розвитку і вдосконалення фінансово-економічної безпеки підприємств, сприятливих чинників, ризиків та викликів, а також сукупності показників, інди-

каторів та критеріїв оцінки висвітлено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців: О.В. Ареф'євої [1], К.С. Горячевої, Ф.І. Євдокимова, М.М. Єрмошенка, С.М. Ілляшенка, Н.В. Куркіна, В.В. Шликова та ін. Вагомий внесок у вивчення цієї проблематики зробили також О.І. Барановський та В.І. Мунтян.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У сучасних умовах господарювання переважна більшість українських підприємств, особливо на сході країни, перебувають у нестабільному економічному та суспільно-політичному середовищі, переживають спад виробництва і знаходяться в критичному стані закриття або банкрутства. Тому фінансово-економічна безпека, фінансово-економічна стійкість суб'єктів господарювання має бути у постійній увазі менеджменту з метою прийняття оптимальних управлінських рішень щодо розвитку або збереження підприємницької діяльності.

Мета статті полягає у визначенні особливостей та процесів формування фінансово-економічної безпеки підприємств, встановленні сприятливих чинників, викликів і загроз, обґрунтуванні механізмів та методів системного управління її удосконаленням та розвитком.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом фінансово-економічна безпека викликає все більшу зацікавленість підприємств у процесі реалізації принципово нових підходів до управління. Під час розгляду фінансово-економічної безпеки будь-якої економічної системи будь-якого рівня необхідно виходити з її здатності протистояти небезпекам і загрозам для досягнення поставлених цілей. А це неможливо без формування відповідної системи фінансово-економічної безпеки.

Процес управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства забезпечує мінімізацію ризиків, які виникають у процесі його діяльності. Актуальним завданням, яке має вирішувати будь-яке підприємство, є оцінювання ризиків і прогнозування

фінансово-економічного стану з огляду виконання властивих йому функцій, упровадження заходів їх захисту від впливу різних внутрішніх і зовнішніх факторів. Фінансово-економічна безпека досягається здійсненням єдиної, узгодженої, збалансованої, скоординованої системи заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без створення єдиної системи фінансово-економічної безпеки підприємства неможливо домогтися виходу з кризи, стабілізувати економічну ситуацію, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Актуальність завдань формування, забезпечення та управління розвитком фінансово-економічної безпеки підприємств зумовлюється чинниками як загально-, так і мікроекономічного характеру. Мова йде не тільки про прояви світової та вітчизняної фінансово-економічної кризи, проблеми інфляції, нестабільності соціально-економічного середовища господарювання, падіння обсягів виробництва, зменшення його інвестиційної привабливості, але й про проблеми реструктуризації власне підприємств, їх ресурсного забезпечення, конкурентоспроможності.

Фінансово-економічна безпека підприємств як суб'єктів господарювання відображає їх стійкість, захищеність та самостійність на всіх рівнях управління бізнес-процесами. Це вказує на її універсальність як економічної категорії, результат і конкурентну перевагу, мету діяльності. Вона знаменує спроможність своєчасно усунути різноманітні загрози й виклики або пристосуватися до існуючих умов, що означає й результат гнучкості системи управління підприємством. Зміст даного поняття містить у собі також сукупність ресурсів та засобів, які забезпечують капіталізацію та корпоратизацію підприємств, сприяють підвищенню рівня добробуту їх працівників та власників, задоволення потреб споживачів, інтересів національної безпеки загалом.

Необхідність постійного дотримання фінансово-економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення основних цілей своєї діяльності [2, с. 135]. Рівень фінансово-економічної безпеки залежить від того, наскільки ефективно керівництво і спеціалісти (менеджери) підприємств будуть спроможні уникнути можливих загроз та ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових і впливів зовнішнього і внутрішнього середовища господарювання.

Джерелами негативних впливів на фінансово-економічну безпеку та загроз і ризиків її досягнення можуть бути: 1) суб'єктивні необґрунтовані дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів регіональної й державної влади, міжнародних організацій, підприємств-конкурентів); 2) об'єктивні обставини та виклики (стан фінансової кон'юнктури на світових і національних ринках, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Залежно від суб'єктної зумовленості негативні впливи на фінансово-економічну безпеку можуть мати знову ж таки об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з рішення конкретного підприємства або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи виникають унаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (передусім керівників і функціональних менеджерів).

Основна мета досягнення фінансово-економічної безпеки підприємств полягає в тому, щоб гаранту-

вати їх стабільне та максимально ефективне функціонування в теперішньому часі і високий потенціал розвитку в майбутньому [4, с. 342]. До основних функціональних цілей фінансово-економічної безпеки належать: забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства; організація технологічної незалежності й досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи іншого суб'єкта господарювання; досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством.

Важливе значення має досягнення високого рівня кваліфікації працівників та їх інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних науково-дослідних робіт; мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на екологічний стан навколишнього середовища. Вагомими заходами є забезпечення захисту інформації, комерційної таємниці; ефективна організація безпеки працівників підприємств, їх капіталу та майна, комерційних інтересів і корпоративних прав. Навіть за досить високої прибутковості бізнесу недостатня увага до проблем фінансово-економічної безпеки може привести до того, що підприємство може стати об'єктом ворожого поглинання.

Отже, фінансово-економічна безпека може бути визначена як стан та динаміка найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів, виражені в оптимальних значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних і оборотних коштів, структури капіталу. Ураховуються норми виплат за цінними паперами, курсової вартості цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського становища і перспектив технологічного та фінансово-економічного розвитку.

Основна мета фінансово-економічної безпеки підприємств полягає в тому, щоб гарантувати їх стабільне та максимально ефективне функціонування сьогодні та високий потенціал розвитку у перспективі [3, с. 114]. Основоположний індикатор її наявності – здатність протистояти існуючим і виникаючим небезпекам та загрозам, які здатні завдати фінансової шкоди підприємству, небажано змінити структуру капіталу, примусово ліквідувати підприємство тощо.

Функціонуючи в умовах невизначеності та ризиків, підприємства стикаються із різними небезпеками, з яких найбільшу загрозу несуть саме фінансові. Вони залежать та можуть бути зумовлені змінами механізмів і правил економічних і насамперед фінансових відносин міжнародними і міждержавними угодами, діями окремих держав, змінами економічних та фінансових механізмів у державі.

Суб'єктивні чинники фінансово-економічної безпеки мають внутрішнє та зовнішнє походження. Зовнішні чинники можуть бути пов'язані зі спекуляціями цінними паперами, агресивним придбанням акцій конкурентами, ціновою конкуренцією суперників, шахрайствами з боку окремих юридичних і фізичних осіб тощо. Внутрішні суб'єктивні чинники виникають унаслідок недостатньої фахової підготовки та діяльності менеджерів облікових й фінансово-економічних служб, маркетингу й адміністративного менеджменту підприємств.

Під час оцінки поточного рівня забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання насамперед аналізуються: обліково-фінансова звітність і результати роботи підприємства (пла-

госпроможність, фінансова стійкість, структура й використання капіталу та прибутку), його конкурентний стан на ринку (частка ринку, якою володіє суб'єкт господарювання, рівень застосовуваних нових технологій, бізнес-процесів і менеджменту), ринок цінних паперів через підприємства-оператори та інвестори цінних паперів, курс акцій. При цьому основна увага приділяється зниженню ліквідності, підвищенню кредиторської та дебіторської заборгованості, зниженню інших показників фінансової стійкості підприємств.

Індикаторами фінансово-економічної безпеки підприємств є граничні значення таких характеристик: коефіцієнт покриття, коефіцієнт автономії, рівень фінансового левериджа, коефіцієнт забезпеченості відсотків до сплати, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, середньозважена вартість капіталу, показник розвитку суб'єктів господарювання, показники диверсифікованості, темпи зростання прибутку, обсяг продажів, активів, співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості тощо.

Показниками оцінки є: надлишок або нестача власних оборотних засобів, які необхідні для формування запасів і покриття витрат, пов'язаних із господарською діяльністю підприємства; надлишок або нестача власних оборотних засобів, а також середньорічних і довгострокових кредитів та позик; надлишок або нестача загальної величини оборотних засобів. На підставі означених показників можна виділити п'ять рівнів фінансово-економічної стійкості та, відповідно, п'ять рівнів фінансово-економічної безпеки [6, с. 329]:

1) абсолютна фінансова стійкість та абсолютна фінансово-економічна безпека – підприємству достатньо власних оборотних засобів для функціонування;

2) нормальна фінансова стійкість та нормальна фінансово-економічна безпека – підприємству практично достатньо власних оборотних засобів;

3) нестійкий фінансовий стан і нестійкий рівень безпеки – підприємству недостатньо власних оборотних засобів, воно також залучає середньострокові та довгострокові позики і кредити;

4) критичний фінансовий стан і критичний рівень безпеки – підприємство, окрім середньострокових та довгострокових позик і кредитів, залучає короткострокові;

5) кризовий фінансовий стан і кризовий рівень безпеки – підприємство не може забезпечити фінансування своєї діяльності ані власними, ані залученими засобами.

Важливою передумовою забезпечення фінансово-економічної безпеки є планування (включаючи й бюджетне) комплексу необхідних заходів та оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення та управління тим чи іншим суб'єктом господарювання фінансово-економічної діяльності [5, с. 241]. Її досягнення передбачає наступні дії: аналіз негативних наслідків розвитку виробничої і маркетингової підсистем підприємства з точки зору стану та змін, передусім платоспроможності, рентабельності та прибутковості; аналіз ринку цінних паперів з точки зору стану привабливості цінних паперів підприємства, залучення ним фінансових

засобів на інвестиції та розвиток, а також з точки зору захисту від агресивного набуття його акцій конкурентами і можливого встановлення контролю над підприємством.

У системі методів та механізмів управління фінансово-економічної безпекою підприємств чільне місце займають інноваційно-інвестиційні проекти з точки зору визначених вище параметрів; маркетингові пропозиції підприємству з точки зору ділової етики, його репутації та іміджу тощо. Для здійснення заходів із досягнення належної фінансово-економічної безпеки слід визначити також необхідний обсяг ресурсів для цього і залучити внутрішні та зовнішні джерела й резерви.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки є однією з пріоритетних завдань менеджменту підприємств. Недосконалість фінансового та фондового ринків, нормативно-законодавчої бази та інших інститутів, специфіка функціонування вітчизняної економіки ще більше актуалізують питання вирішення проблем фінансово-економічної безпеки та удосконалення механізмів управління нею на рівні підприємств.

Висновки. На сьогоднішній день фінансова безпека є однією з найбільш актуальних та значущих аспектів життєдіяльності господарюючих суб'єктів, тому дане питання потребує подальшого розгляду й удосконалення перш за все комплексної системи фінансово-економічної безпеки підприємства та відпрацювання механізму забезпечення функціонування даної системи. Комплексну систему економічної безпеки підприємства можна трактувати як комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових заходів, що здійснюються спеціальними службами, підрозділами підприємства, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості та підприємства від реальних або потенційних загроз для забезпечення успішного фінансово-економічного розвитку. Велику увагу варто приділяти розробкам з науково-практичним підходом до формування підсистеми фінансового моніторингу підприємства та підходу до вдосконалення кадрового забезпечення управління фінансово-економічною безпекою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О.В. Економічні основи формування фінансової складової економічної безпеки / О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1(91). – С. 98–103.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія]. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
3. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства : [навч. посіб.] / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.
4. Клименко Т.В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Т.В. Клименко // Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 4(58). – С. 340–343.
5. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : [навч. посіб.] / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
6. Череп О.Г. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні / О.Г. Череп, З.П. Урусова, А.А. Урусов // Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 3(61). – С. 328–330.